

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.1.1 การศึกษากับการพัฒนาชนบท

ชนบทเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ประชาชนส่วนมากเป็นชาวชนบทที่ประกอบอาชีพในการเพาะปลูก การประมง และการเลี้ยงสัตว์ ชาวชนบทคือโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรม ความมั่นคงของชาติทั้งในอดีตและปัจจุบัน ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและอิทธิพลจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี รวมทั้งผลกระทบจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปัญหาในระดับชาติทุกปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง เอกราช และอธิปไตยของชาติ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ล้วนมีจุดเริ่มต้นในพื้นที่ชนบท และแพร่กระจายไปจากชนบท แล้วสะท้อนกลับมากกระทบชนบทอีก ในลักษณะเช่นนี้ชนบทจึงมิได้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของโครงสร้างในระบบสังคมและเศรษฐกิจของชาติ แต่ยังเป็นฐานที่รองรับระบบดังกล่าวทั้งระบบ เมื่อสาเหตุแห่งปัญหาในระดับชาติอยู่ในชนบท การแก้ปัญหาก็ต้องมุ่งไปที่การระงับเหตุในพื้นที่ดังกล่าว เมื่อใดที่สามารถระงับเหตุในพื้นที่ชนบทได้แล้ว ปัญหาต่าง ๆ ในระดับชาติก็ย่อมจะคลี่คลายไป (วิชิตวงศ์, 2531)

ด้วยเหตุนี้การพัฒนาชนบท จึงเป็นนโยบายหลักที่สำคัญของรัฐบาล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งเป็นชาวชนบท ได้พัฒนาความเป็นอยู่และยกระดับคุณภาพชีวิตของตนให้ดีขึ้น เป้าหมายในการพัฒนาจึงมุ่งเน้นในการแก้ปัญหาของประชาชนในชนบท โดยมีจุดมุ่งหมายว่าเมื่อฐานะความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยส่วนรวมในชนบทดีขึ้น ก็จะผลักดันให้การพัฒนาในด้านอื่น ๆ ดีขึ้นตามไปด้วย

การพัฒนาประเทศโดยเฉพาะการพัฒนาชนบท จะบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดีขึ้นอยู่กับเหตุการณ์และปัจจัยแวดล้อมหลายประการ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือการศึกษ เพราะการศึกษาเป็นระบบที่ทำหน้าที่พัฒนากำลังคนเพื่อพัฒนาประเทศชาติ ชินดา (2531) กล่าวว่าการศึกษาเป็นกระบวนการของความเจริญงอกงาม และช่วยให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ดังนั้นเมื่อเราจะเริ่มพัฒนา

ชุมชนใด จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญแก่การศึกษาเป็นอันดับแรก ในตนเองเดียวกัน เทียนฉาย (2532) กล่าวว่าการศึกษาไม่เพียงแต่เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถ ทักษะและความชำนาญเท่านั้น แต่การศึกษาทำหน้าที่สร้างคุณค่าของความเป็นคน ซึ่งอาจออกมาในรูปของเจตคติ ค่านิยม บุคลิกภาพ คุณธรรม บทสัณฐานทางสังคม และสิ่งอื่น ๆ สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ขาดแคลนมาแต่กำเนิด และมีความจำเป็นสำหรับชีวิตภายหน้า สามารถเติมเต็มได้ด้วยการศึกษา แหล่งที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนในชนบทได้สะดวกและใกล้ชิดที่สุด คือ โรงเรียนประถมศึกษาซึ่งกระจายอยู่ทุกตำบลนั่นเอง

นับตั้งแต่รัฐบาลได้มีแผนพัฒนาประเทศเป็นทางการในปีพุทธศักราช 2504 เป็นต้นมา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-2 (พ.ศ. 2504-2514) การพัฒนาชนบทยังไม่มีเป้าหมายชัดเจน และเป็นเพียงส่วนประกอบด้านอื่น ๆ ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2 ฉบับนี้เท่านั้น ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3-4 (พ.ศ. 2515-2524) ได้เริ่มให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชนบท และมีแนวโน้มจะพัฒนาจากส่วนล่างขึ้นไปสู่ส่วนบน แต่ยังไม่ได้แยกการพัฒนาชนบทออกมาชัดเจน (วิสุทธิ์, 2532)

ผลของการพัฒนาประเทศทั้ง 4 ฉบับ (พ.ศ. 2504-2524) ที่ผ่านมามีปรากฏว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจยังไม่สามารถกระจายออกไปยังพื้นที่ชนบทอย่างทั่วถึง ก่อให้เกิดปัญหาช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาค และระหว่างชนบทกับเขตเมือง พบว่าชาวชนบทซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ยังประสบปัญหาความยากจน และล้าหลัง แผนพัฒนาประเทศยังไม่สามารถสนองปัญหาและความต้องการของชนบทได้ ประชาชนโดยทั่วไปยังขาดปัจจัยพื้นฐานในการประกอบอาชีพ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองไม่ถูกวิธี ทำให้หมู่บ้านในชนบทขาดแคลนอาหารตามธรรมชาติ สภาพดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดความแห้งแล้ง บางแห่งมีน้ำท่วมฉับพลัน เสียหายรุนแรง

ดังนั้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) รัฐบาลจึงได้จัดทำแผนพัฒนาชนบทขึ้นโดยเฉพาะ ทั้งแผน 5 ปี และแผนรายปี ประกอบกับการจัดระบบบริหารการพัฒนาชนบท โดยจัดให้มีองค์กรเชื่อมโยงในรูปของคณะกรรมการระดับต่าง ๆ ตั้งแต่หมู่บ้านจนถึงระดับชาติ โดยกำหนดให้ 4 กระทรวงหลักเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการพัฒนาชนบท ซึ่งประกอบด้วยกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ การพัฒนาชนบทจึงมีความสำคัญอย่างสูง ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 นี้ การพัฒนาชนบทในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 เป็นการดำเนินงานต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) การดำเนินการโดยทั่วไปยังยึดรูปแบบเดิม ได้มีการปรับปรุงในเรื่องของวัตถุประสงค์ กลยุทธ์ และแนวทางการดำเนินงานพัฒนาชนบทให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดในบทต่อไป โดยที่กระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงหลักกระทรวงหนึ่งที่มีภารกิจในการพัฒนาชนบทตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้สนองนโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐบาล โดยได้กำหนดกรอบนโยบายการพัฒนาชนบทให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเน้นการพัฒนาชนบทโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือดำเนินการ กรอบนโยบายดังกล่าวได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ว่า เพื่อเร่งพัฒนาความรู้ ความสามารถทักษะเกี่ยวกับการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของประชาชนในชนบท และให้ตระหนักในสิทธิหน้าที่ของพลเมือง การมีคุณธรรม วัฒนธรรม รวมทั้งเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาชนบทของรัฐบาล ตลอดจนการรู้จักช่วยตนเองและส่วนรวม โดยได้กำหนดภารกิจในการพัฒนาชนบทพื้นที่ยากจน 4 โครงการ คือ

- (1) โครงการผลิตหนังสือเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและสังคมโดยความรับผิดชอบของกรมการฝึกหัดครู
- (2) โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือของประชาชนในเขตชนบทยากจน โดยความรับผิดชอบของกรมการศึกษานอกโรงเรียน
- (3) โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนโดยความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
- (4) โครงการเสริมบทบาทของผู้นำท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาชนบทยากจน โดยความร่วมมือระหว่างกรมการฝึกหัดครู กรมการศาสนา กรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2527)

1.1.2 โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.)

เป็นโครงการหนึ่งในจำนวน 4 โครงการของกระทรวงศึกษาธิการ ที่เน้นการปฏิบัติงานในพื้นที่เป้าหมายหรือพื้นที่ชนบทยากจนของประเทศ รวม 38 จังหวัด 288 อำเภอ/กิ่งอำเภอ โดยใช้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชนบท ประมาณปีละ 300 โรงเรียน การดำเนินการในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2526-2529 รวม 4 ปี มีโรงเรียนในโครงการ 1,200 โรงเรียน โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากคณะกรรมการ

พัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) ในปีงบประมาณ 2526 จำนวนเงิน 36 ล้านบาท และในปีงบประมาณ 2527-2529 ปีละ 24 ล้านบาท การดำเนินโครงการ กศ.พช. ของโรงเรียนได้ยึดกรอบนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้โรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้านพื้นที่เป้าหมายเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2531)

การคัดเลือกโรงเรียนเข้าโครงการได้กำหนดวิธีการโดยให้กรรมการสภาตำบล (กสต.) เสนอชื่อโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย ที่มีลักษณะครบถ้วนตามเกณฑ์ที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดไว้ ไปยังกรรมการพัฒนาอำเภอ/กิ่งอำเภอ (กพอ./กพอ.ก) จากนั้นคณะกรรมการจึงคัดเลือกโรงเรียนที่เข้าโครงการให้เหลือเพียงอำเภอละ 1 โรงเรียนต่อปี (ยกเว้นอำเภอขนาดใหญ่ที่มีตำบลมากกว่า 14 ตำบลขึ้นไป คัดเลือกได้ 2 โรงเรียนต่อปี) แล้วเสนอชื่อโรงเรียนไปยังคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด (กพจ.) ส่วนการคัดเลือกครั้งสุดท้ายนั้น กพจ. คัดเลือกโรงเรียนจากแผนพัฒนาอำเภอที่เสนอมาในแผนพัฒนาจังหวัด แล้วส่งรายชื่อให้ศูนย์ประสานงานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (สพช.) สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2531)

การดำเนินการของโรงเรียนต่าง ๆ ได้มีการนิเทศ ติดตามผล ดำเนินงานทั้งในระดับโรงเรียน อำเภอ จังหวัด ศูนย์ดำเนินงานและกรม เมื่อสิ้นปีงบประมาณแต่ละปี ศูนย์ดำเนินงานแต่ละศูนย์จะทำการประมวลผลการปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์ทั้ง 8 ข้อ เพื่อสรุปผลการดำเนินงานของโครงการในรอบปี ปรากฏว่าเมื่อสิ้นปีงบประมาณ 2526 จาก 38 จังหวัด 300 โรงเรียน มีโรงเรียนที่สามารถปฏิบัติงานตามโครงการ กศ.พช. ได้

ระดับดีเยี่ยม	-	โรงเรียน	คิดเป็นร้อยละ	-
ระดับดี	70	โรงเรียน	คิดเป็นร้อยละ	23.39
ระดับปานกลาง	52	โรงเรียน	คิดเป็นร้อยละ	17.34
ควรปรับปรุง	135	โรงเรียน	คิดเป็นร้อยละ	45.00
ต้องเร่งปรับปรุง	43	โรงเรียน	คิดเป็นร้อยละ	14.27

เมื่อสิ้นปีงบประมาณ 2527 จาก 30 จังหวัด 493 โรงเรียน (สำรวจได้ไม่ครบทุกโรงเรียน) มีโรงเรียนที่สามารถปฏิบัติงานตามโครงการ กศ.พช. ได้

ระดับดีเยี่ยม	55	โรงเรียน	คิดเป็นร้อยละ	10.75
ระดับดี	160	โรงเรียน	คิดเป็นร้อยละ	32.45
ระดับปานกลาง	186	โรงเรียน	คิดเป็นร้อยละ	37.43

ควรปรับปรุง	73	โรงเรียน	คิดเป็นร้อยละ	14.81
ต้องเร่งปรับปรุง	21	โรงเรียน	คิดเป็นร้อยละ	4.26

ผลจากการประเมินสามารถจัดอันดับประเภทโรงเรียนได้ทั้ง ประเภทดีเยี่ยม ดี พอใช้ ควรปรับปรุง และต้องเร่งปรับปรุง แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนที่ดำเนินงานตามโครงการนี้ ส่วนหนึ่งได้รับความสำเร็จตามวัตถุประสงค์มาก แต่อีกส่วนหนึ่งได้รับความสำเร็จน้อย (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528)

ส่วนการดำเนินงานของโครงการ การศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) นั้น เนื่องจากคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (กปช.) และคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) พิจารณาเห็นว่าการทำงานของโครงการที่ผ่านมาสามารถจัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชนบท ได้ผลดีตามนโยบายของรัฐบาล และตามกรอบนโยบายการพัฒนาชนบทของกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้มีมติให้ขยายโครงการนี้ต่อไปอีกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับนี้ โดยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดชื่อโครงการนี้ใหม่ว่า "โครงการเร่งรัดคุณภาพโรงเรียนประถมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท" ซึ่งมีการเพิ่มจำนวนโรงเรียนในโครงการนี้ออกไปทั่วประเทศอย่างต่อเนื่องทุกปี รวมทั้งการให้การสนับสนุนส่งเสริมแก่โรงเรียนที่ได้ดำเนินการอยู่แล้วให้ก้าวหน้าต่อไป เพื่อเป็นตัวอย่างแก่โรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528)

จังหวัดเลยเป็นจังหวัดหนึ่งในจำนวน 17 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีที่ตั้งอยู่ตอนบนสุดของภาค แบ่งการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ กับ 2 กิ่งอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย ได้เริ่มดำเนินการโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2526 โดยเริ่มดำเนินการในเขตพื้นที่เป้าหมาย 5 อำเภอ คือ อำเภอด่านซ้าย ท่าว้า ภูเรือ นาหว้า และอำเภอบางคม อำเภอละ 1 โรงเรียน จนถึงปีงบประมาณ 2529 เมื่อสิ้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 มีโรงเรียนดำเนินการในโครงการทั้งสิ้น 20 โรงเรียน

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้มอบหมายให้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลยขยายพื้นที่ดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2530-2531 ปีละ 15 โรงเรียน ปีงบประมาณ 2532 จำนวน 25 โรงเรียน ปีงบประมาณ 2533-2534 ปีละ 49 โรงเรียน โดยใช้งบประมาณปกติของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 25 โรงเรียน และใช้งบประมาณเร่งรัดของโครงการน้ำพระทัยจากในหลวง

(อีสานเขียว) 24 โรงเรียน รวมโรงเรียนที่ดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2526-2534 จำนวน 173 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 38 ของโรงเรียนทั้งหมด (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย, 2534)

ผลจากการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ของโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย ที่ได้ดำเนินการมาแล้วในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) และกำลังดำเนินการในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ผ่านไปแล้ว 4 ปี จากการรายงานผลการดำเนินงานของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย พบว่า ร้อยละ 30 ของโรงเรียนที่เข้าโครงการสามารถดำเนินการในขั้นดี มีบางส่วนที่ไม่สามารถดำเนินการให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้

1.1.3 องค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษาตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท จังหวัดเลย

จากสภาพความเป็นจริงแล้ว โรงเรียนที่เข้าโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท มีสภาพแตกต่างกัน ทั้งขนาดของโรงเรียน จำนวนครู จำนวนนักเรียน วัสดุทางการศึกษาทั้งครูผู้สอน และผู้บริหารโรงเรียน ประสบการณ์ในการปฏิบัติราชการ ประสบการณ์เฉพาะเกี่ยวกับโครงการ กศ.พช. ซึ่งได้รับจากการฝึกอบรม คุณลักษณะเฉพาะตัว ด้านการบริหารของผู้บริหารโรงเรียน อายุ ตลอดจนเจตคติของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนต่อโครงการ กศ.พช. องค์ประกอบซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐาน เช่น สภาพที่ตั้งของชุมชน เส้นทางคมนาคม ความใกล้ไกลจากตัวเมือง การมีไฟฟ้าใช้ รวมถึงลักษณะ สภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งชุมชนและโรงเรียน สภาพทางภูมิศาสตร์แวดล้อม ขนาดพื้นที่ของโรงเรียน ลักษณะและความอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติ แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการบริโภค ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติในด้านอื่น ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สภาพขวัญและกำลังใจของครู-อาจารย์ในโรงเรียน ความร่วมมือช่วยเหลือจากชุมชน และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนอื่น ที่ให้การสนับสนุน ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดล้วนแต่เป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษา ตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบททั้งสิ้น

เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท วิสุทธิ์ (2532) ได้ทำวิจัยพบว่าปัจจัยที่สัมพันธ์กับความสำเร็จของโรงเรียนด้านโครงการมีอยู่ 2 ปัจจัยคือ แรงจูงใจในการปฏิบัติ ตามโครงการ และการบริหารโดยยึดวัตถุประสงค์ของโครงการ

ปัจจัยด้านคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาที่สัมพันธ์ต่อความสำเร็จของโรงเรียนเรียงตามลำดับความสำคัญคือ ความคิดริเริ่มในการพัฒนา ประสพการณ์ ในการเป็นผู้บริหารโรงเรียน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มนุษยสัมพันธ์ จำนวนครั้งที่ได้รับการอบรม และความเชื่ออำนาจภายในตน

จากการสังเกตโรงเรียนพบว่า โรงเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานมากนั้น มีพื้นที่กว้างขวางและอุดมสมบูรณ์มากกว่า มีน้ำทำการเกษตรตลอดปี มีจำนวนครูเพียงพอ ผู้บริหารและคณะครูมีความรู้ความเข้าใจโครงการรักและเอาใจใส่ต่อการทำงานตามโครงการ และพักอาศัยอยู่ในบริเวณโรงเรียน สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านดีกว่า หมู่บ้านมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสูงกว่าชาวบ้าน และหน่วยงานอื่นให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนเป็นอย่างดี

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องพบว่าปัจจัยอื่นนอกจากผู้บริหารโรงเรียนที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของโรงเรียน ได้แก่ บุคลากรในโรงเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้นำชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจ และสภาพพื้นที่ของชุมชน ความช่วยเหลือจากชาวบ้าน การจัดสรรงบประมาณจากทางราชการ การนิเทศ การติดตามผลจากสำนักงานการประถมศึกษาทุกระดับ และความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น ๆ

1.1.4 ผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินการตามโครงการ กศ.พช.

หมายถึงผลอันเนื่องมาจากการดำเนินงานตามโครงการ กศ.พช. ที่ผ่านมา ในลักษณะต่าง ๆ เช่นการจัดระเบียบและความสะอาดของสังคม การใช้วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาอาชีพเพื่อให้เกิดรายได้แก่ตนเอง ตลอดจนการแสดงออกถึงความสามัคคี คุณธรรมอันดี ซึ่งเกิดแก่นักเรียน โรงเรียน และคณะครู-อาจารย์ ตลอดจนชุมชนที่ตั้งโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ร่วมกับคณะทำงานโครงการ กศ.พช. ระดับจังหวัด ได้ทำการประเมินผลโครงการ กศ.พช. ปี 2530-2531 ผลการศึกษาด้านผลกระทบอันเนื่องมาจากโครงการ กศ.พช. พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และบุคคลในชุมชน มีความเห็นว่าโครงการ กศ.พช. ช่วยส่งเสริมให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน มี

ผลต่อการสร้างความร่วมมือ ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพเสริม ประชาชนเห็นความจำเป็น มีการลดละและเลิกอบายมุข กล่าวโดยสรุป โครงการ กศ.พช. เป็นโครงการที่สามารถดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จได้ โดยมีองค์ประกอบหลายประการ ทั้งองค์ประกอบด้านบุคคล ชุมชน อาคารสถานที่ของโรงเรียน และปัจจัยเบื้องต้นที่มีอยู่เดิมโดยธรรมชาติ ตลอดจนความร่วมมือช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน ผลที่เกิดจากโครงการก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ทั้งนักเรียน ครู-อาจารย์ โรงเรียน และชุมชน มีทั้งผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และผลในระยะยาวสามารถประเมินได้

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้บริหารโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) ของจังหวัดเลย มีความเห็นว่าโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) เป็นโครงการที่มีประโยชน์สามารถพัฒนาชนบทได้ มีบางโรงเรียนประสบความสำเร็จดีมาก แต่บางโรงเรียนไม่ประสบความสำเร็จ ทำให้เกิดความสงสัยว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น จึงมีความสนใจและต้องการศึกษาองค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษา ตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) จังหวัดเลย และผลกระทบที่เกิดจากโครงการ กศ.พช. ต่อนักเรียน โรงเรียน ครู-อาจารย์ และชุมชนที่ตั้งโรงเรียน เนื่องจากการวิจัยในลักษณะดังกล่าว ยังไม่ปรากฏมีผู้ทำการวิจัยมาก่อนในท้องที่จังหวัดเลย ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการพิจารณาปรับปรุง และพัฒนาการดำเนินงานโครงการ กศ.พช. ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อีกทั้งจะได้เป็นข้อเสนอแนะแก่โรงเรียนซึ่งกำลังดำเนินการ และโรงเรียนที่จะเข้าโครงการในโอกาสต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษาตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทจังหวัดเลย ในเรื่องต่อไปนี้

- (1) องค์ประกอบภายนอกที่มีผลต่อการดำเนินงาน
- (2) องค์ประกอบภายในที่มีผลต่อการดำเนินงาน
- (3) องค์ประกอบจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

2) เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท ในเรื่องต่อไปนี้

- (1) ผลกระทบที่เกิดแก่นักเรียน
- (2) ผลกระทบที่เกิดแก่โรงเรียนและคณะครู
- (3) ผลกระทบที่เกิดแก่ชุมชน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้เกี่ยวข้องในการเลือกพัฒนา หรือแก้ปัญหา โดยเน้นองค์ประกอบที่มีลำดับความสำคัญมากที่สุด เป็นการแก้ปัญหาความต้องการจำเป็นเร่งด่วน ซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารโครงการ
- 2) เป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจดำเนินการโครงการ กศ.พช. ของผู้บริหารโรงเรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์และตรงกับความต้องการของชุมชน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้มุ่งศึกษาที่โรงเรียน ซึ่งเป็นจุดปฏิบัติการของโครงการ กศ.พช. ที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 24 โรงเรียน จากจำนวนทั้งสิ้น 173 โรงเรียน ในพื้นที่จังหวัดเลย ซึ่งประกอบด้วย 10 อำเภอ กับ 2 กิ่งอำเภอ โดยครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษาตามโครงการ กศ.พช.

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกโรงเรียนเพื่อเป็นกลุ่มตัวอย่าง 24 โรงเรียน จากโรงเรียนในโครงการทั้งสิ้น 173 โรงเรียน โดยจับคู่โรงเรียนที่มีผลการประเมินในระดับมาก กับโรงเรียนที่มีผลการประเมินในระดับน้อย จากอำเภอ/กิ่งอำเภอละ 2 โรงเรียน รวมทั้งสิ้นจำนวน 24 โรงเรียน โดยคำแนะนำและผลการประเมินโครงการของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการ กศ.พช.ระดับจังหวัด (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย) การเลือกโรงเรียนดังกล่าวข้างต้นได้อาศัยเกณฑ์ เพื่อให้ได้โรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อม ขนาดของโรงเรียน จำนวนครู จำนวนนักเรียนใกล้เคียงกันมากที่สุด เช่น เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน มีขนาดเท่ากัน (ตามเกณฑ์การแบ่งขนาดโรงเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เข้าโครงการ กศ.พช. ในปีงบประมาณเดียวกัน จาก

จำนวนงบประมาณสนับสนุนเท่ากัน ภายใต้กฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผน นโยบาย การกำกับ ติดตาม นิเทศ ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย ซึ่งเป็นองค์กร บังคับบัญชาโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา แห่งชาติ

สำหรับผู้ตอบแบบสอบถาม ได้ใช้บุคลากรประจำการในโรงเรียนและผู้ เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียน นั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี นักเรียนชั้น ป.6 และกรรมการศึกษา ในลักษณะการ ประเมินตนเองในแต่ละโรงเรียน

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้มีศัพท์ที่มีความหมายเฉพาะการวิจัย ที่ผู้วิจัยต้องการจะนิยาม เพื่อให้เป็นที่เข้าใจตรงกัน ดังต่อไปนี้คือ

โรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาที่ดำเนินการตามโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนา หมู่บ้านในเขตชนบท ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวง ศึกษาธิการ ในปีงบประมาณ 2526-2533

ขนาดของโรงเรียน หมายถึง ขนาดของโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งแบ่ง ตามเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติดังต่อไปนี้คือ ขนาด เล็กมากมีจำนวนนักเรียน 120 คนลงมา ขนาดเล็ก มีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 121-359 คน ขนาดกลาง มีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 360-719 คน ขนาดใหญ่ มีจำนวน นักเรียนตั้งแต่ 720-1079 คน ขนาดใหญ่มาก มีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ 1080 คน ขึ้นไป

ระดับความสำเร็จของโรงเรียน หมายถึง คะแนนที่โรงเรียนได้รับจาก การประเมินและจัดอันดับประเมินคุณภาพตามโครงการ กศ.พช. ตามเกณฑ์ของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดังต่อไปนี้คือ

ระดับความสำเร็จมาก คือ โรงเรียนจัดกิจกรรมได้ผลดีมาก บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการทั้ง 8 ข้อ เป็นตัวอย่างและสามารถบริการแก่ชุมชนได้ผลดีมาก

ระดับความสำเร็จน้อย คือ โรงเรียนจัดกิจกรรมได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการต่ำกว่า 6 ข้อ และยังไม่สามารถให้บริการแก่ชุมชนได้

ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง หัวหน้าสถานศึกษาที่มีตำแหน่ง เป็นผู้อำนวยการ โรงเรียน อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ หรือผู้รักษาราชการในตำแหน่งดังกล่าว ซึ่งปฏิบัติ

งานในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี นับถึงวันที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูล

ครูผู้สอน หมายถึง ครูผู้ทำหน้าที่สอนทุกคนในโรงเรียนโครงการ กศ.พข. ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และทำการสอนในโรงเรียนนี้มาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี นับถึงวันที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูล

เจตคติ หมายถึง ความคิดเห็น ความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่งที่มีท่าทีร่วมมือ สนับสนุน เห็นด้วยในด้านบวก หรือในด้านลบ อาจไม่เห็นด้วย ไม่ให้การสนับสนุน และละเลยบทบาทที่ควรกระทำ

คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนในด้านมนุษยสัมพันธ์ ความคิดริเริ่มในการพัฒนา ความจริงใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความสามารถในการประชาสัมพันธ์และอื่น ๆ

องค์ประกอบภายนอก หมายถึง สภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้การดำเนินการของโรงเรียน สามารถดำเนินการตามโครงการจนประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย สภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งชุมชน สภาพทั่วไปเกี่ยวกับชุมชน และปัจจัยพื้นฐาน ซึ่งมีผลต่อการดำรงชีพของคนในชุมชนที่จะส่งผลต่อการดำเนินงานของโรงเรียน

องค์ประกอบภายใน หมายถึง สภาพทั่วไปและปัจจัยพื้นฐานของโรงเรียน สถานภาพส่วนตัวของครู เจตคติของผู้บริหารและครูผู้สอนต่อโครงการ กศ.พข. คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียน วิธีการดำเนินการโครงการ กศ.พข. ซึ่งรวมกันเป็นองค์ประกอบภายในที่มีผลต่อความสำเร็จของโรงเรียนในโครงการ กศ.พข.

องค์ประกอบจากหน่วยงานอื่น หมายถึง ความร่วมมือช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ ทุกรูปแบบที่โรงเรียนได้รับ จากหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีผลต่อความสำเร็จของโรงเรียนในการดำเนินงานตามโครงการ กศ.พข.

ผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานตามโครงการ กศ.พข. หมายถึง ผลอันเนื่องมาจากการดำเนินงานตามโครงการ กศ.พข. เท่าที่ผ่านมา ที่มีผลต่อนักเรียน โรงเรียน และครู ตลอดจนชุมชนที่ตั้งโรงเรียน